

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Віталій Яремчук

ПРАВО МІЖНАРОДНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Навчально-методичний посібник

Чернівці

2026

УДК 341.384(075.8)

Рекомендовано до друку вченою радою юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол №10 від 21 травня 2026 року)

Рецензенти:

Волощук О. Т. кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри загальнотеоретичної юриспруденції та прав людини Чернівецького інституту «Одеська юридична академія»;

Михальчук Б. С. доктор філософії у галузі права, старший викладач, директор Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського Національного університету «Острозька академія»

Маник А. З. кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Яремчук В. В.

Право міжнародної відповідальності: навчально-методичний посібник / В. В. Яремчук. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2026. 70 с.

Навчально-методичний посібник розроблений відповідно до робочої програми навчального курсу дисципліни «Право міжнародної відповідальності» для спеціальності D9 «Міжнародне право» та є завершеним виданням, необхідним і достатнім для повного вивчення даного курсу. Для практичних занять зі студентами юридичних факультетів з дисципліни «Право міжнародної відповідальності».

© Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2026

© Яремчук В. В. 2026

ЗМІСТ

Передмова.....	5
Мета і завдання навчальної дисципліни «Право міжнародної відповідальності».....	6
Тематичний план.....	12
Плани практичних занять.....	21
Тема 1. Основи права міжнародної відповідальності.....	21
Тема 2. Підстави міжнародно-правової відповідальності.....	28
Тема 3. Види міжнародних злочинів.....	34
Тема 4. Порядок відшкодування шкоди за міжнародні злочини.....	39
Тема 5. Особливості міжнародно-правової відповідальності міжнародних міждержавних організацій.....	44
Тема 6. Загальна характеристика способів мирного врегулювання міжнародних спорів.....	48
Тема 7. Міжнародна відповідальність за шкідливі наслідки дій, не заборонених міжнародним правом.....	53
Тема 8. Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України.....	58
Питання до заліку.....	63
Рекомендована література до курсу.....	65

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ

АС – Африканський Союз

ГА ООН – Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ЕКОСОП – Економічна і Соціальна Рада ООН

КМП ООН – Комісія міжнародного права ООН

МКС – Міжнародний кримінальний суд

МС ООН – Міжнародний Суд ООН

МТКЮ – Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії

МКТР – Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди

МТМП – Міжнародний трибунал з морського права

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

НБСЄ – Нарада з безпеки і співробітництва в Європі

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ООН – Організація Об'єднаних Націй

РБ ООН – Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй

РЄ – Рада Європи

РФ – Російська Федерація

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

ДОКУМЕНТИ

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. 1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text
2. Загальна декларація прав людини. 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Поправки до Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії від 11.06.2010 р.
4. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 21.08.2024 № 3909-IX.
5. Про ратифікацію Угоди між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України : Закон України від 15.07.2025 № 4518-IX.
6. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) «Визначення агресії» від 14.12.1974 р.
7. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 79/284 «Співробітництво між Організацією Об'єднаних Націй та Радою Європи» від 16.04.2025 р.
8. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
9. Статут Організації Об'єднаних Націй. 1945. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010
10. Угода між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Статут Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України : міжнародний документ від 25.06.2025.
11. Additional Protocol I to the Geneva Conventions : adopted 8 June 1977 // United Nations Treaty Series. 1977. Vol. 1125. 3 p.
12. Charter of the International Military Tribunal (Nuremberg Charter) : 8 August 1945. United Nations Treaty Series. 1945. Vol. 82. 279 p.
13. Convention for the Pacific Settlement of International Disputes : The Hague, 18 October 1907.
14. Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (Espoo Convention) : Espoo, 25 February 1991.
15. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects : adopted by UN General Assembly Resolution 2777 (XXVI) of 29 November 1971; in force from 1 September 1972.
16. Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage : 12 September 1997.
17. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide : adopted 9 December 1948. United Nations Treaty Series. 1948. Vol. 78. 277 p.
18. Convention on the Privileges and Immunities of the Specialized Agencies. 1947. URL: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/conv-agencies-privim>
19. Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations. 1946. URL: <https://www.un.org/en/ethics/assets/pdfs/convention.pdf>
20. Corfu Channel Case (United Kingdom v. Albania) : Judgment of 9 April 1949 // ICJ Reports. 1949.
21. Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations : UN General Assembly Resolution 2625 (XXV) of 24 October 1970. URL: <https://legal.un.org/avl/ha/dpilfrscun/dpilfrscun.html>
22. Draft Articles on Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities : International Law Commission, 2001.

23. Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. 2001. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf
24. Draft articles on the responsibility of international organizations. 2011. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_11_2011.pdf
25. Draft Principles on the Allocation of Loss in the Case of Transboundary Harm Arising out of Hazardous Activities : International Law Commission, 2006.
26. Elements of Crimes (International Criminal Court). The Hague : ICC, 2011 (official consolidated edition).
27. Gabčíkovo–Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia) : Judgment of 25 September 1997 // ICJ Reports. 1997.
28. Geneva Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War : adopted 12 August 1949 // United Nations Treaty Series. 1949. Vol. 75. 287 p.
29. Helsinki Final Act of the Conference on Security and Co-operation in Europe, 1 August 1975.
30. International Convention on Civil Liability for Bunker Oil Pollution Damage : 2001.
31. International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage : 1969, as amended by the 1992 Protocol.
32. International Convention on Liability and Compensation for Damage in Connection with the Carriage of Hazardous and Noxious Substances by Sea : 1996; Protocol of 2010.
33. International Convention on the Establishment of an International Fund for Compensation for Oil Pollution Damage : 1992.
34. International Court of Justice. Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations (Advisory Opinion), 11 April 1949. URL: <https://www.icj-cij.org/case/4>
35. Manila Declaration on the Peaceful Settlement of International Disputes : UN General Assembly Resolution 37/10 of 15 November 1982. URL: <https://legal.un.org/avl/ha/mdpsid/mdpsid.html>
36. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) : Judgment of 27 June 1986 // ICJ Reports. 1986.
37. Protocol to Amend the Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage : 12 September 1997.
38. Statute of the International Court of Justice : adopted on 26 June 1945. URL: <https://www.icj-cij.org/statute>
39. Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda : UN SC Res. 955 (1994).
40. Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia : UN SC Res. 827 (1993).
41. United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
42. Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage : Vienna, 21 May 1963.
43. Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations, 1986. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_2_1986.pdf

СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейків А. І. Діяльність міжнародних організацій під час післявоєнного відновлення: теорія, практика та перспективи. Серія: Право 29. 2025. С. 5–21.
2. Білецький Є. Міжнародно-правова відповідальність держав // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2024. С. 15–27.
3. Войціховський А. В., Бакумов О. С. Special International Tribunal on the Investigation of the Russian Aggression against Ukraine: Legal Analysis, International Jurisdiction and

- Challenges // Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs. 2023. Vol. 102, issue 3 (Part 1). P. 203–217.
4. Волошук О. Т. Відповідальність РФ за агресію та інші міжнародні злочини проти України в контексті проблеми виконання рішень міжнародних судів // Право України. 2022. № 10. С. 54–67.
 5. Грабович Т. А. Генеза концепції міжнародної відповідальності держав // Правова держава. 2020. № 38. С. 112–118.
 6. Гринишин М. Розвиток досліджень міжнародно-правової відповідальності держав за злочин агресії в українській правовій науці // Право України. 2024. № 7. С. 104–117.
 7. Демчик Н. П. Форми та методи мирного врегулювання міжнародних спорів // Право і суспільство. 2025. № 5, т. 2. С. 302–309.
 8. Жукорська Я. М. Принципи відповідальності міжнародних організацій у сучасному міжнародного праві // Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 3.6. С. 383–389.
 9. Жукорська Я. Сучасна концепція міжнародно-правової відповідальності // Актуальні проблеми правознавства. 2023. № 2. С. 94–101.
 10. Задерейко С. Ю. Роль міжнародних організацій в період збройних конфліктів // Наукові записки. Серія: Право. 2024. № 16. С. 273–279.
 11. Замрига А. В., Падалка М. А. Міжнародно-правова відповідальність при правонаступництві держав // Київський часопис права. 2023. № 4. С. 169–173.
 12. Зелінська А. О., Гаврилюк А. В. Міжнародно-правова відповідальність РФ за екологічні правопорушення в Україні // Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія: Право. 2025. Вип. 87. С. 56–62.
 13. Карвацька С. Б. Органи міжнародного правосуддя : навч.-метод. посіб. Чернівці : Технодрук, 2021. 152 с.
 14. Кравцов Д. О. Роль міжнародних організацій у вирішенні питань компенсації шкоди, завданої війною: аналіз досвіду та основні виклики // Наукові праці НУ ОЮА. 2025. URL: <https://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom36/14.pdf>
 15. Кристова Г. Компенсація шкоди, завданої агресією проти України: людиноцентричний підхід у світлі стандартів прав людини // Право України. 2025. № 7. С. 71–87.
 16. Лихвар В. В. Види та форми міжнародної відповідальності // Часопис Київського університету права. 2024. № 3. С. 121–127.
 17. Лихвар В. В. Поняття, підстави та суб'єкти міжнародно-правової відповідальності // Часопис Київського університету права. 2024. № 2. С. 145–150.
 18. Мельник Ю. П. Теоретико-правові основи застосування політичної відповідальності міжнародними організаціями // Альманах міжнародного права. 2022. С. 13–21.
 19. Мудра І. Р. Інституційні та правові механізми відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Київ, 2025. URL: https://repository.ndippp.gov.ua/bitstream/handle/765432198/1062/Diss_Mudra_Signature.pdf?sequence=1&isAllowed=y
 20. Мішук І., Киричук Б. Міжнародно-правова відповідальність та можливості отримання відшкодування Україною // Актуальні проблеми правознавства. 2023. № 3. С. 88–96.
 21. Мішук І., Киричук Б. Міжнародно-правова відповідальність: концепція та інституційні можливості отримання компенсації Україною // Актуальні проблеми правознавства. 2023. № 3. С. 109–114.
 22. Певко С. Г. Міжнародна відповідальність держав: теоретико-правовий аспект // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право. 2023. Вип. 36. С. 73–79.

23. Сазонов І. В. Міжнародно-правова відповідальність держав за протиправні діяння : кваліфікац. робота. Івано-Франківськ, 2024. 78 с.
24. Смирнов М. І. Притягнення до відповідальності країни-агресора за найтяжчі міжнародні злочини, скоєні в Україні під час повномасштабного військового вторгнення: юрисдикційні аспекти // Аналітичне-порівняльне правознавство. 2023. № 1. С. 607–612.
25. Щокін Ю. Межі міжнародно-правової відповідальності Генерального секретаря ООН у контексті його повноважень // Проблеми законності. 2025. № 170. С. 280–305.
26. Яремчук В. В. Розробка І. І. Лукашуком теоретичних основ права міжнародної відповідальності // Юридичний бюлетень. 2020. Вип. 13. С. 51–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ub_2020_13_8
27. Allain J., Prihandono I. Guarantees of Non-Repetition and the Future of Transboundary Harm: Lessons Flowing from the Montara Oil Spill // Transnational Environmental Law. 2026. First View. P. 1–27.
28. Aust A. State Responsibility // Handbook of International Law. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2020. P. 345–372.
29. Bashyal B. The International Disputes Settlement by Peaceful Means // Tribhuvan University Law Journal. 2025. Year 1. Vol. 1. P. 18–35.
30. Boyle A. E. State Responsibility and International Liability for Injurious Consequences of Acts not Prohibited by International Law: A Necessary Distinction? // International and Comparative Law Quarterly. 1990. Vol. 39, issue 1. P. 1–26.
31. Buchan R., Franchini D., Tsagourias N. (eds.). The Changing Character of International Dispute Settlement: Challenges and Prospects. Cambridge : Cambridge University Press, 2023. 536 p.
32. Burma S. The Special Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine: New Frontiers of International Justice // Ehrlich's Journal. Chernivtsi. 2025. No. 14. P. 11–20.
33. Butchard P. Conflict in Ukraine: A Special Tribunal on the Crime of Aggression. House of Commons Library Research Briefing. 27.08.2024.
34. Crawford J. State Responsibility : The General Part. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. 912 p.
35. Crawford J. State Responsibility: The General Part. Cambridge : Cambridge University Press, 2021. 912 p.
36. Dannenbaum T. A Special Tribunal for the Crime of Aggression? // Journal of International Criminal Justice. 2022. Vol. 20, issue 4. P. 859–873.
37. d'Aspremont J. International Law as a Belief System. Cambridge : Cambridge University Press, 2021. 248 p.
38. Dumberry P. The ILC's Draft Guidelines on Succession of States in Respect of State Responsibility // Leiden Journal of International Law. 2024. Vol. 37, No. 1. P. 45–68.
39. Franchini D., Buchan R. The Obligation of Peaceful Settlement of International Disputes: Status, Nature, Content, and Scope // The Changing Character of International Dispute Settlement: Challenges and Prospects / ed. by R. Buchan, D. Franchini, N. Tsagourias. Cambridge : Cambridge University Press, 2023. P. 15–44.
40. Greenman K. State Responsibility and Rebels. Oxford : Oxford University Press, 2022. 384 p.
41. Grzebyk P. Crime of Aggression against Ukraine: The Role of Regional Customary Law // Journal of International Criminal Justice. 2023. Vol. 21, issue 3. P. 435–459.
42. Heller K. J., Simpson G. (eds.). The Hidden Histories of War Crimes Trials. Oxford : Oxford University Press, 2022. 432 p.
43. Horbach N. L. J. T., Brown O. F. Nuclear Liability in Respect of Ukraine's Nuclear Installations under Russian Military Control // Nuclear Law Bulletin. 2023/2 (No. 111).

44. Ivanova E. The ICJ, ITLOS, and Inter-State Arbitration: Impartiality and Independence of Adjudicators across Fora // *Journal of International Dispute Settlement*. 2024. Vol. 15, issue 2. P. 305–350.
45. Jørgensen N. H. B. *State Responsibility for International Crimes*. Oxford : Oxford University Press, 2021. 356 p.
46. Karimi A. International Responsibility of States for Wrongful Acts and Non-Prohibited Acts // *International and Public Affairs*. 2024. Vol. 8, No. 2. P. 21–26.
47. Karvatska S., Yaremchuk V., Stroich M. The Rome Statute of the International Criminal Court: Problems and Prospects of Implementation in Ukrainian National Legislation at the Present Stage // *Ars Aequi. Universitatea Ovidius Constanta*. 2023. No. 13. P. 208–217.
48. Khan M., Usman A., Amjad R. State Responsibility and International Law: Bridging the Gap // *Journal of International Law Studies*. 2023. Vol. 15. P. 77–96.
49. Knopp Pisi S. The Modern Nuclear Liability Regime’s Concept of “Environmental Damage”: How National Courts May Apply It and What Remedies They May Provide for Such Damage // *Nuclear Law Bulletin*. 2023/2 (No. 111).
50. Kreß C. On Recent Events Concerning the Crime of Aggression // *Journal of International Criminal Justice*. 2025. Vol. 23, issue 3–4. P. 405–408.
51. Lanovoy V. Hague Academy and the World Court: Travelling Together in the Service of the Peaceful Settlement of International Disputes // *European Journal of International Law*. 2025. Vol. 36, issue 1. P. 271–293.
52. Liu J., Ji X. Implication of Investment Mediation: A Possible Path to Tax-Related Investment Dispute Resolution Regime // *Journal of International Dispute Settlement*. 2025. Vol. 16, issue 2. A
53. Magraw D. B. Transboundary Harm: The International Law Commission’s Study of “International Liability” // *American Journal of International Law*. 1986. Vol. 80, issue 2. P. 305–330.
54. Milanović M. *The Law of State Responsibility and the Use of Force*. Oxford : Oxford University Press, 2023. 368 p.
55. Moynihan H. *The Application of International Law to State Responsibility in Cyberspace*. London : Chatham House, 2021. 84 p.
56. Nissel A. One State’s Rebel Is Another State’s Agent // *European Journal of International Law*. 2024. Vol. 35, No. 1. P. 207–221.
57. *Peaceful Settlement of Disputes and Cyberspace*. Geneva : United Nations Institute for Disarmament Research (UNIDIR), 2023. 12 p.
58. Pentilä O. Liability for Ultra-hazardous Activities: The Imprint of C. Wilfred Jenks on Environmental Law // *European Journal of International Law*. 2024. Vol. 35, issue 2. P. 563–570.
59. Peters A. *Beyond Human Rights: The Legal Status of the Individual in International Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 2022. 397 p.
60. Plakokefalos I. Liability for Transboundary Harm // *The Practice of Shared Responsibility in International Law* / ed. by A. Nollkaemper, I. Plakokefalos. Cambridge : Cambridge University Press, 2017.
61. Provost R. (ed.). *State Responsibility in International Law*. London : Routledge, 2020. 290 p.
62. Report of the International Law Commission. Seventy-fifth session (29 April–31 May and 1 July–2 August 2024). New York : United Nations, 2024. Chapter IV: Settlement of disputes to which international organizations are parties.
63. Roland V. J. H. Applicability of the Existing Nuclear Liability Conventions to Different Types of Small Modular Reactors Currently under Development // *Nuclear Law Bulletin*. 2023/1 (No. 110).

64. Schmalenbach K. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects // *Corporate Liability for Transboundary Environmental Harm* / ed. by K. Schmalenbach, A. Proelss. Cham : Springer, 2022. P. 523–536.
65. Shimoyachi N. Between Accountability and Reconciliation: The Making of “the Victim-Centered Approach” at the International Criminal Court // *Global Studies Quarterly*. 2024. URL: <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksae014>
66. State Responsibility // *The Cambridge Handbook on Climate Litigation* / ed. by E. Lees, J. Peel. Cambridge : Cambridge University Press, 2025. P. 412–435.
67. Talmon S. Recognition of Governments in International Law. Oxford : Oxford University Press, 2021. 336 p.
68. Tamada D. Inter-State Communication under ICERD: From ad hoc Conciliation to Collective Enforcement? // *Journal of International Dispute Settlement*. 2021. Vol. 12, issue 3. P. 405–426.
69. Tzanakopoulos A. Disobeying the Security Council: Countermeasures against Wrongful Sanctions. Oxford : Oxford University Press, 2020. 352 p.
70. Voigt C. International Environmental Responsibility and Liability // *The Oxford Handbook of International Environmental Law* / ed. by L. Rajamani, J. Peel. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2021. P. 1003–1021.
71. Wood M. International Dispute Settlement // *The Changing Character of International Dispute Settlement: Challenges and Prospects* / ed. by R. Buchan, D. Franchini, N. Tsagourias. Cambridge : Cambridge University Press, 2023. P. 497–516.
72. Yang Y. The Gap between the International Criminal Court and Victims: Criminal Trial Reparations as a Case Study // *Laws*. 2023. URL: <https://doi.org/10.3390/laws12040072>
73. Özçelik A., Gebre-Medhin D. L., Siniver A. International Arbitration of Violent Territorial Disputes: What Role for Equity in Achieving Peaceful Settlement? // *Journal of International Dispute Settlement*. 2025. Vol. 16, issue 2.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
2. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/>
3. Комісія міжнародного права ООН. URL: <https://legal.un.org/ilc/>
4. Міжнародна морська організація. URL: <https://www.imo.org/>
5. Міжнародний кримінальний суд. URL: <https://www.icc-cpi.int/>
6. Міжнародний Суд ООН. URL: <https://www.icj-cij.org/>
7. Міжнародний трибунал з морського права. URL: <https://www.itlos.org/>
8. Організація Об'єднаних Націй. URL: <https://www.un.org/>
9. Рада Європи. URL: <https://www.coe.int/>
10. Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України (офіційна сторінка Ради Європи). URL: <https://www.coe.int/en/web/special-tribunal-ukraine>
11. Фонд для потерпілих при Міжнародному кримінальному суді. URL: <https://www.trustfundforvictims.org/>